

تکامل مهارت‌های بازاندیشی پرستاران پس از به‌کارگیری پورت فولیو: یک مطالعه کیفی

مسعود بحرینی، شهره شهامت، مرضیه معطری، شرافت اکابریان، شریف شریفی، محمدرضا یزدانخواه فرد

چکیده

مقدمه: استفاده از پورت فولیو به عنوان ابزاری مفید در ارتقاء و تکامل مهارت‌های عمومی و اختصاصی نظیر بازاندیشی و اتصال دانش نظری به عملی در حال گسترش است. مطالعه حاضر با هدف دستیابی به تجارب و ادراکات پرستاران در مورد استفاده از پورت فولیو انجام شد.

روش‌ها: این مطالعه کیفی در سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۸۸ به روش تحلیل محتوا و در بیمارستانی دانشگاهی در بوشهر انجام شد. بدین منظور، ابتدا شرایط آشنایی با رویکرد مبتنی بر پورت فولیو برای پرستاران فراهم شد به گونه‌ای که آنها به مدت یک سال در عملکرد بالینی خود از آن استفاده کردند. در نهایت، بیست و شش پرستار به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. به منظور جمع‌آوری داده‌ها، سه مصاحبه گروه مدار انجام شد. مصاحبه‌ها ضبط و کلمه به کلمه رونویسی شد. مصاحبه‌ها تا زمان رسیدن به اشباع داده‌ها ادامه یافت و در نهایت درون‌مایه‌ها استخراج شدند.

نتایج: متعاقب تحلیل داده‌های حاصل از تجارب و درک پرستاران شرکت‌کننده، درون‌مایه «پلکان تکامل بازاندیشی» که در بر گیرنده مراحل تکامل بازاندیشی در پرستاران و شامل چهار مرحله احساس بیگانگی، کاهش اضطراب و پذیرش، درونی‌سازی، و یادگیری و کاربرد است معرفی گردید.

نتیجه‌گیری: مراحل تکامل مهارت بازاندیشی نشان‌دهنده سطح ناکافی دانش پرستاران در ابتدای آشنایی با پورت فولیو بود. با این حال، نتایج مطالعه بر تأثیر مثبت استفاده از پورت فولیو بر تکامل مهارت بازاندیشی پرستاران تأکید داشت؛ لذا پیشنهاد می‌گردد به‌کارگیری این ابزار در پرستاری بالینی باید مورد توجه قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: بازاندیشی، پرستاری، پورت فولیو، مطالعه کیفی

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی / اردیبهشت ۱۳۹۱؛ ۱۲(۲): ۱۲۰ تا ۱۳۰

مقدمه

بازاندیشی به معنای یادگیری از تجارب بالینی، اهمیت ویژه‌ای در توسعه دانش و مهارت‌های بالینی پرستاران دارد. آشکار ساختن دانش و مهارت‌های مورد استفاده در عملکرد بالینی و نیز شناسایی حیطه‌های نیازمند ارتقاء، از جمله مزایای بازاندیشی است که یادگیری مداوم و توسعه حرفه‌ای پرستاران را به دنبال دارد (۱). همچنین، بازاندیشی از طریق تحریک تفکر درباره چگونگی عملکرد بالینی و مطالعه دانش نظری مرتبط با آن عملکرد، منجر

* نویسنده مسؤول: دکتر مسعود بحرینی (استادیار)، دانشکده پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی بوشهر، بوشهر، ایران. m.bahreini@bpums.ac.ir
شهره شهامت، کارشناس ارشد، دانشکده پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی بوشهر، بوشهر، ایران. (shohreshahamat@yahoo.com)؛ مرضیه معطری (دانشیار)، دانشکده پرستاری و مامایی حضرت فاطمه (س)، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران. (moattarm@sums.ac.ir)؛ شرافت اکابریان، کارشناس ارشد، دانشکده پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی بوشهر، بوشهر، ایران. (sh.akabarian@bpums.ac.ir)؛ شریف شریفی، کارشناس ارشد، دانشکده پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی بوشهر، بوشهر، ایران. (sharif.sharifi@yahoo.com)؛ محمدرضا یزدانخواه فرد، کارشناس ارشد، دانشکده پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی بوشهر، بوشهر، ایران. (myazdankhahfard@yahoo.com)

تاریخ دریافت مقاله: ۹۰/۹/۱۰، تاریخ اصلاحیه: ۹۰/۱۱/۱۵، تاریخ پذیرش: ۹۰/۱۱/۱۷

به کاهش شكاف بين تئوري و عملكرد مي‌شود و فراگير را در چرخه يادگيري مداوم قرار مي‌دهد (۲). البته كسب اين مهارت مستلزم صرف زمان كافي، و بهره‌مندی از آن نيازمند انتقال از مراحل مختلف است.

پديده انتقال كه نخستين بار توسط مليز (Meleis) و همكاران معرفي شده، در پرستاري به طور گسترده مورد استفاده قرار گرفته است. در اكتساب تدريجي مهارت بازانديشي نيز اين پديده مورد توجه قرار گرفته است. مفاهيم اصلي پديده انتقال عبارتند از طبيعت انتقال، شرايط انتقال (كه در برگيرنده موانع و تسهيل‌كننده‌هاي انتقال است)، و نيز الگوهاي پاسخ. هر يك از اين مفاهيم خود داراي زير طبقاتي است كه زير طبقات نوع، الگو، ويژگي، معيارهاي فرآيند و معيارهاي برآيند از مهم‌ترين آنها هستند (۳). بر اين اساس مي‌توان با استفاده از اين مفاهيم، تكامل بازانديشي در پرستاران را فرآيندي انتقالی دانست و منطبق بر مفاهيم نظريه انتقال مورد تحليل قرار داد.

به منظور تسهيل بازانديشي، ابزارهاي آموزشي خاصي طراحي شده‌اند كه يكي از اين ابزارها پورت فوليو است. ديكشنري آكسفورد پورت فوليو را «كيفي براي نگهداري مدارك و نمونه كارها» تعريف کرده است (۴). پورت فوليو همچنين به عنوان ابزاري براي جمع‌آوري مستندات يادگيري توصيف شده است كه تصويري از توسعه فردي و حرفه‌اي فرد ارائه مي‌دهد (۵). در اين صورت فرد مي‌تواند از اين ابزار براي ارائه مستندات مربوط به يادگيري‌ها و تجارب گذشته و اثبات صلاحيت خود براي ورود به دوره‌هاي تحصيلي بالاتر و يا شغل جديد استفاده كند. اما حقيقت اين است كه پورت فوليوها فقط يك ابزار ساده براي جمع‌آوري مدارك و مستندات يادگيري نيستند؛ بلكه امروزه استفاده از پورت فوليو به عنوان ابزاري مفيد در جهت تقويت مهارت‌هاي عمومي و اختصاصي نظير تفكر انتقادي و بازانديشي (۶)، اتصال دانش نظري به عملي (۷)، و توسعه دانش در حال گسترش

است (۸). هر چند پورت فوليوها بيشتر به عنوان منبع ارزيابي به كار مي‌روند، اما از اين ابزار براي كمك به كاربران براي تأمل در تجارب خود نيز استفاده مي‌شود (۹). مبنای نظري رويكرد پورت فوليو مبتني بر مدل يادگيري تجربی است. به همين دليل در فرآيند تكميل پورت فوليو، چرخه يادگيري كلب، به عنوان چهارچوب ارتقاء يادگيري مطرح است. كلب تأكيد دارد كه يادگيري، نتيجه تعامل تئوري و تجربه است. بر همين اساس، در چرخه يادگيري كلب، هنگامی كه بازانديشي بر عملكرد با دانش نظري تركيب شود منجر به تغيير در عملكرد فراگير مي‌شود (۱۰).

مروري بر مطالعات انجام شده در زمينه پورت فوليو نشان مي‌دهد كه اين ابزار مزايای قابل توجهی در ارتباط با بازانديشي در اختيار كاربران خود قرار مي‌دهد. مطالعه ويليامز (Williams) و همكاران با بررسي ادراك دانشجويان و مدرسان آنها در باره پورت فوليو، و مطالعه دريسن (Driessen) و همكاران از طريق تعيين شرايط موفقيت پورت فوليوها در تحريك بازانديشي از جمله اين مطالعات هستند (۱۱ و ۱۲). ديويس (Davis) و همكاران نيز با مطالعه‌اي كه در طول چهار سال انجام دادند به اين نتيجه رسيدند كه پورت فوليو توانايی بازانديشي دانشجويان را ارتقا مي‌بخشد (۱۳). با اين همه، استفاده از پورت فوليوها نمی‌تواند تضميني بر توسعه مهارت‌هاي بازانديشي باشد. مك مولان (McMullan) در مطالعه‌اي كمي، آثار به‌كارگيري پورت فوليو و ديده‌گاه دانشجويان پرستاري در مورد آن را مورد بررسي قرار داد. نتايج اين مطالعه نشان داد كه رشد مهارت بازانديشي در نمونه‌ها در سطح بازانديشي توصيفي قرار داشته است كه سطح پاييني محسوب مي‌شود (۱۴). عليرغم اين مطالعات، هم اكنون شواهد علمي اندكي مبنی بر ارزش پورت فوليو به عنوان ابزار ارتقاي مهارت‌هاي شناختی در دست است و اين ابزار بيشتر به عنوان ابزار ارزيابي مورد استفاده و مطالعه قرار گرفته است (۱۵). مطالعات

ادميرال (Admiral) و همکاران، و رایان (Ryan) از جمله این مطالعات هستند که بر پورت فولیو به عنوان ابزار ارزیابی متمرکز شده‌اند (۱۶ و ۱۷). در ایران نیز مطالعات مرتبط با پورت فولیو بسیار اندک و عموماً بر ارزیابی نتایج مثبت و منفی پورت فولیو آن هم در دانشجویان پرستاری متمرکز هستند (۱۸ تا ۲۰)؛ و مطالعه‌ای که به موضوع تکامل مهارت‌های بازانديشي در پی به‌کارگیری پورت فولیوی حرفه‌ای در پرستاران بالینی پرداخته باشد یافت نشد.

متناسب با تعداد اندک مطالعات مرتبط با پورت فولیو، متاسفانه در نظام آموزش پرستاری کشور نیز پورت-فولیوها کمتر مورد استفاده قرار گرفته‌اند به گونه‌ای که بسیاری از دانش‌آموختگان رشته پرستاری، در طول تحصیل خود مفهوم پورت فولیو و بازانديشي را نشنیده و در عملکرد بالینی خود نیز آن را به کار نمی‌گیرند. این در حالی است که به‌کارگیری روش‌های نوین آموزشی مبتنی بر بازانديشي می‌تواند در کاهش خطاهای بالینی پرستاران نقش بسزایی ایفا نماید (۲۱). از سویی دیگر، همین مطالعات اندک داخلی نیز اغلب به صورت کمی انجام شده‌اند و در بیان نتایج این مطالعات تجارب واقعی کاربران پورت فولیو منعکس نشده است (۱۸ تا ۲۰). در صورتی که مطالعه کیفی با بررسی جنبه‌های پویا، همه جانبه و فردی تجربیات انسان در متن شرایط طبیعی و از دیدگاه افرادی که آنها را تجربه کرده‌اند چنین فرصتی را پیش روی می‌گذارد و منجر به اطلاعات عمیق و ژرفی می‌شود که می‌تواند ابعاد گوناگون پدیده‌های پیچیده را روشن نمایند (۲۲). به همین دلیل، این مطالعه کیفی با هدف درک و تبیین عمیق و دقیق دیدگاه‌ها و تجارب پرستاران استفاده‌کننده از پورت فولیو در بیمارستانی دانشگاهی در بوشهر طراحی و اجرا گردید. نتایج حاصل از این تجارب و دیدگاه‌ها به وجود نوعی فرآیند تکاملی در مهارت بازانديشي پرستاران دلالت داشت که ضمن مراحل تحلیل شناسایی گردید.

روش‌ها

این مطالعه کیفی به روش تحلیل محتوا و با رویکرد مرسوم در سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۸۸ انجام شد. تحلیل محتوا به روش مرسوم، در مطالعاتی به کار می‌رود که هدف آنها توصیف یک پدیده است (۲۳). محیط پژوهش، یک بیمارستان آموزشی درمانی وابسته به دانشگاه علوم پزشکی بوشهر با ۱۶ بخش بستری بود. از میان پرستاران این بخش‌ها، بیست و شش پرستار به روش هدف‌مند انتخاب شدند. معیار ورود به مطالعه شامل اشتغال به کار در حرفه پرستاری در بیمارستان مورد مطالعه، و تجربه به‌کارگیری پورت فولیو در پرستاری بالینی در یک سال اخیر بود. عدم تمایل به مشارکت در مطالعه و یا عدم تکمیل پورت فولیویی که از یکسال قبل در اختیار پرستاران قرار گرفته بود به عنوان شرایط وارد نشدن به مطالعه در نظر گرفته شد.

در این مطالعه، ابتدا شرایط آشنایی پرستاران و کسب تجربه کار با پورت فولیو از طریق برگزاری کارگاه آشنایی با پورت فولیو برای آنها فراهم شد. سپس این ابزار در اختیار پرستاران قرار گرفت تا به مدت یک سال در عملکرد حرفه‌ای خود از آن استفاده کنند. پس از آن و به منظور جمع‌آوری داده‌ها، با طراحی سه جلسه مصاحبه گروه مدار، دیدگاه پرستاران در خصوص چگونگی تکامل مهارت بازانديشي در پی استفاده از رویکرد مبتنی بر پورت فولیو مورد بررسی قرار گرفت. برای انجام مصاحبه برنامه‌ریزی دقیق انجام شد. بدین لحاظ از افراد دعوت قبلی به عمل آمده و روز پیش از تشکیل گروه مجدداً یادآوری می‌گردید. طول مدت مصاحبه برای سه گروه بین ۹۰-۷۵ دقیقه متفاوت بود. با کسب اجازه از مصاحبه شونده‌گان، صدای مصاحبه شونده‌گان به وسیله دستگاه ویژه، ضبط گردید. پس از تجزیه و تحلیل هر مصاحبه، جلسات بعدی برگزار می‌گردید. مصاحبه‌ها از نوع نیمه ساختار یافته بود. در

پنداشت‌های محقق در زمینه تجربیات پرستاران از بکارگیری پورت فولیو نوشته شده و در طول پژوهش نیز این کار تکرار می‌شد. از طریق ضبط مصاحبه‌ها از تورش مربوط به یادآوری جلوگیری می‌شد. داده‌های ضبط شده در همان روز عیناً از روی نوار پیاده شده و بلافاصله مورد تحلیل قرار می‌گرفت. از طریق بازخوانی مستقل نسخه‌ها توسط نفر دوم، از تناسب و تشابه تفاسیر و تحلیل‌ها اطمینان حاصل شد. دست‌نوشته‌ها و یافته‌ها به رویت مشارکت‌کنندگان می‌رسید تا از همسانی آنها با تجارب خود اطمینان حاصل شود. مبانی اخلاقی مورد توجه در این مطالعه مبتنی بر اصول اساسی حق انتخاب، رضایت آگاهانه و اطلاع‌رسانی کافی بود.

نتایج

جز یک نفر، بقیه مشارکت‌کنندگان خانم بودند. میانگین سن آنها $31/41 \pm 7/2$ سال، میانگین سابقه کار به عنوان پرستار $8/88 \pm 0/6$ سال، و میانگین سابقه کار در بخش فعلی $2/39 \pm 1/4$ سال بود. همه پرستاران دانش آموخته رشته پرستاری در مقطع کارشناسی بودند.

داده‌های مصاحبه با مشارکت‌کنندگان در قالب ۳۸۲ کد اولیه منجر به استخراج دو درون‌مایه «دگردیسی» و «پلکان تکامل بازاریابی» گردید که در این مقاله نتایج مربوط به درون‌مایه «پلکان تکامل بازاریابی» ارائه گردیده است.

درون‌مایه پلکان تکامل بازاریابی دارای چهار زیر طبقه است که مراحل چهارگانه سیر تکامل بازاریابی در پرستاران را نشان می‌دهد (شکل ۱) این چهار زیر طبقه عبارتند از مرحله اول: احساس بیگانگی، مرحله دوم: کاهش اضطراب و پذیرش، مرحله سوم: درونی‌سازی و مرحله چهارم: یادگیری و کاربرد. مسیر تحلیل و تبیین یافته‌ها و تشکیل طبقات و زیر طبقات در جدول (۱) نشان داده شده است.

طول مصاحبه بر تعامل بین مشارکت‌کنندگان تأکید می‌شد و از همه آنان خواسته شد تا فعالانه در مباحث شرکت کنند. با هدف ثبت و ضبط دقیق تعاملات کلامی و غیر کلامی مشارکت‌کنندگان، علاوه بر پژوهشگر، یک مشاهده‌گر با تجربه نیز در جلسه حضور داشت. برخی از سؤالات مطرح شده در گروه‌ها عبارت بودند از:

۱. احساس کلی شما در برخورد اولیه با پورت فولیو چگونه بود؟
۲. آیا این احساس اولیه، در حین استفاده و به مرور زمان تغییر کرد؟
۳. تکمیل پورت فولیو چگونه زمینه را برای ارتقاء شما فراهم می‌کرد؟
۴. برخی از تجربیات شخصی شما در حین تکمیل پورت فولیو چگونه بود؟
۵. با توجه به تجربه به‌کارگیری پورت فولیو، موانع و مزایای استفاده از آن چیست؟

جهت تحلیل محتوای کیفی داده‌ها، از روش پیشنهاد شده توسط گرانهیم و لاندمن (Graneheim & Lundman) استفاده شد (۲۴). در این روش، پس از هر مصاحبه، داده‌ها کلمه به کلمه رونویسی شده و به متن تبدیل شدند و متن چندین بار مرور شد. در ادامه، واحد تحلیل تعیین گردید. در گام بعدی، متن مصاحبه‌ها با تقسیم به واحدهای معنایی خلاصه گردیدند. هر واحد معنایی عبارت از کلمات، جملات یا پاراگراف‌هایی است که شامل جوانب مرتبط با هم، از طریق محتوا و بستر است (۲۴). در مرحله بعد، واحدهای معنا با توجه به بستر، به عباراتی هم معنی با متن (محتوای آشکار)، خلاصه شدند. کدهای استخراجی بر اساس تشابهات و تفاوت‌ها با یکدیگر مقایسه شدند و طبقات را تشکیل دادند. در نهایت، محتوای پنهان طبقه‌ها در قالب درون‌مایه‌ها بیان گردید (جدول ۱). برای سنجش صحت داده‌های کیفی چهار معیار مقبولیت، قابلیت اعتماد، تاییدپذیری و انتقال‌پذیری مورد توجه قرار گرفت. بدین منظور پیش از مطالعه،

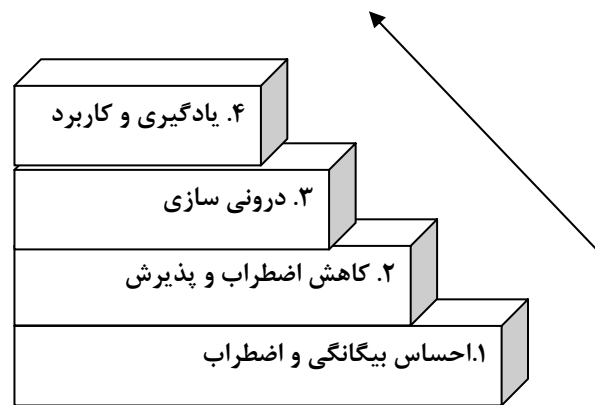
جدول ۱: نمونه‌ای از روند تحلیل داده‌های کیفی و شکل‌گیری درون‌مایه پلکان تکامل بازاندیشی و زیر طبقات آن

واحد معنایی خلاصه شده (توصیف متن)	واحد معنایی خلاصه شده (تفسیر زمینه ای)	طبقه
کمبود دانش پرستاران و تجربه منفی آنان از سختی شروع بازاندیشی	احساس منفی نسبت به بازاندیشی	احساس بیگانگی و اضطراب
احساس وحشت، ابهام و سختی در آغاز کار	ترس و ابهام در ابتدا	آغازین
جایگزینی احساس منفی اولیه به یک فهم و درک سطحی از بازاندیشی	آشنایی و ادراک سطحی از بازاندیشی	کاهش اضطراب و پذیرش
تغییر نگرش سطحی اولیه به یک احساس مثبت نسبت به بازاندیشی و آثار مثبت آن	تغییر نگرش پرستاران نسبت به بازاندیشی	درونی سازی
توجه به تجارب گذشته به عنوان یک منبع یادگیری و استفاده عملی از بازاندیشی در حال حاضر	به‌کارگیری عملی بازاندیشی	یادگیری و کاربرد

بخواهیم تجزیه و تحلیل کنیم» (پ۸).

دیگری به صراحت از احساس خود در ابتدای مطالعه می‌گفت: «من هم اول اصلاً گیج بودم و برایم مبهم بود» (پ۲۱).

پرستاری در مورد جدید بودن مفهوم پورت فولیو می‌گفت: «واقعاً اصطلاح جدیدی بود. اصلاً نشنیده بودیم تا حالا. اسم آن خیلی عجیب بود. شروع کردن آن هم برایمان سخت و اضطراب‌آور بود» (پ۱۲).

شکل ۱: مراحل (پلکان) تکامل بازاندیشی در پرستاران

مرحله دوم: کاهش اضطراب و پذیرش

پرستاران پس از گذشت مدتی و با برطرف شدن نسبی ابهام‌ها و شکل گرفتن مفاهیم اصلی بازاندیشی در اذهان آنها، به تدریج با بازاندیشی آشنایی بیشتری پیدا کردند و از مقاومت‌های اولیه خود در برابر آن کاستند. این مقاومت در اوائل اجرای طرح برخی مشکلات را به وجود آورد. برای مثال برخی از پرستاران تا مدتی هیچ‌گونه بازاندیشی انجام نداده بودند و وقتی برای اولین بار پورت فولیوهای آنها برای بازخوانی اولیه و ارائه بازخورد از سوی محقق فراخوان شد، محقق با پورت فولیوهای خالی مواجه شد! اما با ارائه بازخوردهای مناسب و برخی جلسات رودرو، بازاندیشی مورد پذیرش پرستاران قرار گرفت. پرستاران در این مرحله نیز با برخی مشکلات مواجه

مرحله اول: احساس بیگانگی

پرستاران اگر چه در هنگام ورود به مطالعه و آشنایی با پورت فولیو ادراکات متفاوتی داشتند اما بیشتر آنها ابراز می‌کردند که هیچ‌گونه آشنایی قبلی با پورت فولیو نداشته‌اند و به همین دلیل کاملاً نسبت به موضوع احساس بیگانگی می‌کردند. در این زمینه یکی از پرستاران در توضیح احساس و تجربه خود در هنگام آشنایی اولیه با پورت فولیو و بازاندیشی چنین گفت: «شروعش سخت بود. من یکی اصلاً نمی‌فهمیدم چه می‌گفتید!» (پ۶).

یکی دیگر از پرستاران هم پیچیدگی پورت فولیو را مطرح کرد و گفت: «موقعی که می‌خواستیم شروع کنیم به بازاندیشی دیدیم کلاً پیچیده است و سخت است که حالا

غرابت» ابتدایی، به «احساس قرابت» ناشی از درونی‌سازی مفهوم تغییر یافت.

در این زمینه یکی از پرستاران، فرایند تکاملی بازانديشي خود را تا مرحله درونی‌سازی چنین شرح می‌داد: «در ابتدا حتی موقعی هم که می‌خواستم آن را پر کنم، روش‌های آن را نمی‌دانستم چون تجربه‌ام کم بود یا دقت نکرده بودم ولی خب وقتی آدم دقت می‌کند به خصوص با مسائلی که برایش پیش می‌آید و همین طور بازخوردهایی که می‌بیند، روی آن دقت می‌کند و بیشتر می‌فهمد» (پ ۹).

اگر چه بیشتر پرستاران در مرحله بیگانگی (مرحله اول) و حتی در مرحله دوم (کاهش اضطراب و پذیرش)، از واژه‌هایی همچون «سختی»، «ناآشنایی»، «ترس» و نظیر اینها استفاده می‌کردند تا بتوانند احساسات خود را در باره بازانديشي توصیف کنند اما در مرحله درونی‌سازی، آنها برای بیان احساسات خود، از واژه‌هایی چون «جالب»، «مؤثر» و «خوب» استفاده می‌کردند. برای مثال پرستاری می‌گفت: «خلاصه بعد از مدتی خیلی از بازانديشي خوشم آمده بود. دلم می‌خواست همینجور پورت فولیو پیش من باشد، سالیان سال ادامه بدهم و بنویسم... من خوشم آمد از این (بازانديشي) و به خیلی چیزها دست پیدا کردم» (پ ۲۰).

پرستار دیگری به موضوع احساس رضایتمندی اشاره کرد: «آدم احساس می‌کند که یک احساس رضایتمندی به او می‌دهد. از کار خود راضی هستی» (پ ۱۳). دیگری می‌گفت: «احساس خوشحالی می‌کردیم که چه دورانی را گذرانیم» (پ ۷). پرستاری هم در توصیف احساساتش در این مرحله می‌گفت: «خوب بود، خیلی خوب بود، من دوست داشتم» (پ ۱۶).

مرحله چهارم: یادگیری و کاربرد

در این مرحله که آخرین مرحله از رشد و تکامل پلکانی بازانديشي در پرستاران بود، پرستاران به خوبی با

بودند و هنوز آنچنان که باید نتوانسته بودند بر همه جوانب بازانديشي تسلط یابند.

یکی از پرستاران دیدگاه خود را در باره ساختاری بودن بازانديشي در پورت فولیو توضیح داد. آنچه او در این زمینه بیان کرد توصیفی است از تکامل تدریجی بازانديشي در اوائل به‌کارگیری پورت فولیو و تغییر احساس بیگانگی اولیه: «بعد از اینکه مدتی گذشت شروع کردم با بچه‌ها صحبت کردن. کم کم برایم آن را باز کردند. بازانديشي ساختاری یک مقدار سخت بود. اما خوشحال هستیم که کم کم از آن حالت خارج شدیم» (پ ۲۳).

البته بیانات مشارکت‌کنندگان در این مرحله (آشنایی با بازانديشي) همچنان نشان‌دهنده ادراک سطحی آنها از پورت فولیو بود: «من می‌گفتم که حداقل این است که از این به بعد اگر کسی از ما سؤال کند که پورت فولیو چیست، بازانديشي چیست، می‌توانیم به او بگوییم. بعد کم کم فهمیدم که بازانديشي انگار همان تجربه‌های خودمان است که شما (محقق) می‌گویید فقط ثبت کنید، یک فکری هم روی آن بکنید و اینها» (پ ۱۴).

پرستار دیگری نیز بر تغییر تدریجی دیدگاه خود نسبت به بازانديشي می‌گفت: «اولش سخت بود ولی خب دور بعد که شما چک کردید و تذکرات را دادید یک مقدار نوشتن آن راحت‌تر شد» (پ ۲۳).

مرحله سوم: درونی‌سازی

به مرور زمان تسلط نسبی پرستاران بر بازانديشي آشکار می‌گشت. این فرایند حاصل به‌کارگیری پورت فولیو و با توجه به بازخوردهای ارائه شده به پرستاران و نیز مشارکت و همکاری گروهی خود پرستاران بود که سعی می‌کردند به کمک هم، بازانديشي را بهتر یاد بگیرند و بهتر انجام دهند. این مرحله از نظر زمانی مربوط به ماه دوم و سوم اجرای طرح و به‌کارگیری پورت فولیو بود. به تدریج نگرش و دیدگاه پرستاران نسبت به پورت فولیو و بازانديشي تغییر می‌کرد و احساس آنها از «احساس

بحث

این مطالعه با هدف دستیابی به تجارب و ادراکات پرستارانی انجام شد که از پورت فولیو استفاده کرده بودند. نتایج مطالعه منجر به شناسایی مراحل تکامل مهارت بازاریابی پرستاران در پی به‌کارگیری پورت فولیو گردید. با توجه به این که فرایند تکامل بازاریابی به عنوان فرایند تغییر یا انتقال از یک مرحله به مرحله دیگر مطرح است، به همین دلیل، در بحث، نظریه انتقال ملیز (Meleis) و همکاران مورد توجه قرار گرفته است. در این نظریه انتقال از یک مرحله به مرحله دیگر با ویژگی‌هایی نظیر آگاهی، درگیر شدن، تغییر، زمان مند بودن، و وجود وقایع و نقاط بحرانی توصیف می‌شوند (۲۵). در مطالعه حاضر و در ابتدای ورود به مطالعه، پرستاران فاقد دانش و شناخت کافی نسبت به بازاریابی و پورت فولیو بودند که به واسطه همین ویژگی، مرحله اول مرحله احساس بیگانگی نام گرفت. این مسأله باعث شده بود تا پرستاران در ابتدای کار دچار اضطراب شوند. جونز (Jones)، و راس (Ross) و همکاران نیز گزارش کرده‌اند که در مطالعه آنها اکثر کاربران پورت فولیو احساس اضطراب داشته‌اند. در توضیح این احساس، برخی مطالعات عوامل اصلی نگرانی کاربران را کمبود اطلاعات و پیچیدگی ساختار پورت فولیو گزارش کرده‌اند (۲۶ و ۲۷). مطابق با برخی مستندات، آگاهی از ویژگی‌های این مرحله بسیار مهم است و بی‌توجهی به آنها می‌تواند آثار مثبت پورت فولیو را تحت تأثیر قرار دهد. به عنوان مثال در مطالعه هریسوس (Hrisos) و همکاران اضطراب شدیدی که از سوی کاربران پورت فولیو گزارش شده بود، موجب کاهش انگیزش آنها در استفاده از پورت فولیو شده بود. آنها معتقد بودند که به عنوان یک پی‌آمد قابل پیش‌بینی، فرد مضطرب کمتر در فرایند پورت فولیو درگیر می‌شود (۲۸). بنابراین، اضطراب نقش مهمی در ایجاد احساس و تجربه منفی نسبت به پورت فولیو دارد. در

ساختار بازاریابی و فرایند آن خو گرفته بودند و سعی می‌کردند آن را در حل معضلات و مشکلات بالینی و غیر بالینی بخش (و حتی زندگی شخصی خود) به کار گیرند. پرستاران حالا دیگر به مزایای پورت فولیو واقف شده بودند و از آن حمایت می‌کردند. برای مثال یکی از پرستاران به جنبه مستند کردن مکاتب تجارب در پورت فولیو به خوبی توجه نشان داده بود و در مورد مزیت آن بحث می‌کرد: «ثبت کتبی تجربه خیلی فرق می‌کند. وقتی آن را مستند می‌کنی متفاوت می‌شود. آدم وقتی می‌نویسد منجر به سازمان‌دهی تفکرش می‌شود. ما می‌توانیم همان جا طبقه‌بندی کنیم و عوامل را بشناسیم. ولی وقتی ما همین جوری با هم حرف می‌زنیم ممکن است که به اینجا نرسیم و به هر حال من حالا می‌فهمم که مستند کردن خیلی مهم است» (پ ۲۹).

پرستاران در این مرحله سعی می‌کردند هر چه بیشتر بازاریابی را در محیط بالینی به کار گیرند و در طول مصاحبه‌ها نیز با ذکر برخی تجارب بالینی خود، موارد کاربرد بازاریابی را توضیح می‌دادند. در این زمینه یکی از پرستاران چنین اظهار داشته است: «این واقعاً چیز ارزشمندی است که از تجربه‌های گذشته خود استفاده کنیم. ما همین الان هم که طرح شما تمام شده اتفاقاتی که برایمان می‌افتد، داریم می‌نویسیم و ثبت می‌شود و به عنوان یک چیز علمی از آنها استفاده می‌کنیم» (پ ۱۸).

پرستاری هم می‌گفت: «خیلی کمک کرد به ما که عمیق‌تر فکر کنیم و ببینیم که علت هر مسأله چه بوده. می‌دانید این که مثلاً علت آن را نمی‌دانستیم ناشی از این بود که مطالعه ما کم بود. باید بیشتر در این زمینه مطالعه داشته باشیم» (پ ۳).

تجارب و ادراکات پرستاران در این مرحله به طور کلی متفاوت از گذشته بود و پس از عبور از مراحل تکاملی قبلی، اینک تمایل خود را به استفاده عملی از پورت فولیو نشان می‌دادند.

به عنوان يك ضرورت به منظور تسهيل تكامل مهارت بازانديشي پرستاران نام برد. در واقع، يكي از عوامل مؤثر بر درگير شدن بيشتر پرستاران در فرايند انتقال، نياز به حمايت و هدايت در محيط باليني است. اين امر از آن جهت بايد بيشتر مورد توجه قرار گيرد كه يافته‌هاي برخي مطالعات موجود نشان مي‌دهد كه محيط باليني هميشه محيطي مطلوب براي يادگيري و عملكرد مؤثر نيست (۲۹). در حمايت از همين مسأله و بر اساس نتايج مطالعه ترنر و بدوس (Turner & Beddoes) بسيار ضروري است كه در هنگام معرفي پورت فوليو و بازانديشي و در طول اجراي آن حمايت كافي از سوي افراد صاحب صلاحيت و مسلط بر بازانديشي به منظور کاهش مشكلات و پاسخ به سؤالات احتمالي به عمل آيد (۳۰).

پذيرش مسؤوليت ارتقا و بازانديشي توسط پرستاران را مي‌توان يكي از نقاط عطف در فرايند تكامل بازانديشي دانست (۲۵). به نظر مي‌رسد اين تغيير در ادراك پرستاران و دروني‌سازي مفاهيم و روش‌هاي بازانديشي، مهم‌ترين و حساس‌ترين نقطه در فرايند تكامل بازانديشي باشد؛ چرا كه پس از اين تغيير بود كه مسير تكامل بازانديشي در پرستاران هموار شد. اين تغيير در مطالعه گلنز (Glaze) نيز كه روند تكامل بازانديشي در دانشجويان را مورد مطالعه قرار داده است مستند شده است (۳۱).

اين مطالعه كيفي داراي محدوديت‌هاي مترتب بر اين نوع از مطالعات بود كه از مهم‌ترين آنها ماهيت ذهني اين نوع از مطالعات و نيز پايين بودن قابليت تعميم‌پذيري آنها است. علاوه بر محدوديت‌هاي متدولوژيك فوق، انجام اين مطالعه محدود به محيط پژوهشي در بخش خاصي از كشور بوده است. تكرار اين مطالعه در محيط‌هاي پژوهشي متفاوت در ساير بيمارستان‌هاي كشور ممكن است منجر به شناسايي جنبه‌هاي ديگري از نقاط قوت و ضعف پورت فوليو گردد.

عين حال با توجه به اين كه اضطراب فوق‌عمدتاً ناشي از دانش اندك پرستاران درباره پورت فوليو و بازانديشي است، به نظر مي‌رسد با اتخاذ تدابير لازم و ارائه دانش نظري و عملي مورد نياز پرستاران در ارتباط با پورت فوليو و بازانديشي، مي‌توان زمينه کاهش اضطراب را فراهم آورد.

از نظر مليز (Meleis) و همكاران، معيارهائي از قبيل در جستجوي اطلاعات بودن، استفاده از افراد الكو و فعاليت‌هائي به منظور پذيرش نقش جديد، مهم‌ترين معيارهائي هستند كه نشان‌دهنده ويژگي درگير شدن در فرايند انتقال و تغيير هستند (۲۵). در مطالعه حاضر و در دومين و سومين مرحله از فرايند تكامل بازانديشي، پرستاران معيارهائي فوق را به تناسب نشان دادند. آنها به تدريج و پس از آشنايي با پورت فوليو، به دنبال كسب اطلاعات در باره نيازهاي يادگيري خود بودند. در بيانات برخي از پرستاران، نحوه الكوگيري آنها از ساير همكاران به چشم مي‌خورد و در گفته‌هاي بعضي از آنها نيز تغييرات محسوس در نحوه ايفاي نقش، روابط بين فردي (با همكاران و بيماران) و مهارت‌هاي شناختي آنها مشهود بود. ولي زاده و همكاران نيز در مطالعه خود به اين نتيجه رسيدند كه پورت فوليو روشي سودمند و مؤثر براي افزايش يادگيري‌ها و مهارت‌هاي شناختي است (۲۰). در مطالعه‌اي كه اخيرا توسط لطيفي و همكاران بر روي دانشجويان پرستاري انجام شده است تأثير استفاده از پورت فوليو بر مهارت تفكر انتقادي كمتر از روش‌هاي متداول ارزشيابي بوده است (۱۹). هر چند اين محققين دلالي همچون كمبود نمونه‌ها، کوتاه بودن زمان مطالعه و حتي تجربه اندك مربئي مربوطه را براي توضيح نتايج متناقض مطالعه خود مطرح نموده‌اند اما به نظر مي‌رسد شناخت همه ابعاد و آثار پورت فوليو نيازمند توجه و انجام مطالعات بيشتري باشد.

در مطالعه حاضر، نياز پرستاران به هدايت، نظارت و كسب بازخورد مشهود بود به گونه‌اي كه مي‌توان از آن

نتیجه‌گیری

این مطالعه نشان داد که برای پرستاران، توسعه توانایی‌های بازانديشی فرایندی پیچیده و انتقالی است. سطح ناکافی دانش پرستاران در ارتباط با پورت فولیو نشان‌دهنده ناآشنایی آنها با ابزارهای جدید ارزیابی و ارتقاء حرفه‌ای بود؛ بنابراین در این فرایند عامل هدایت و راهنمایی نقشی بسیار مهم دارد. توسعه توانایی‌های بازانديشی این امکان را برای پرستاران فراهم کرد تا به تجارب بالینی خود عمیق‌تر بنگرند و به عوامل شکل‌دهنده و مؤثر بر این تجارب پی ببرند. این توانایی آنها را به این باور رساند که به گونه‌ای دیگر تفکر کنند و عملکرد بالینی خویش را مؤثرتر ارائه نمایند. در همین زمینه پیشنهاد می‌شود مدیران پرستاری با استفاده عملی از این وسیله با ارزش در محیط‌های واقعی کار بالینی، زمینه را برای استفاده از روش‌های جدیدتر آموزش مداوم و توسعه

حرفه‌ای پرستاران فراهم کنند. همچنین پیشنهاد می‌شود با انجام مطالعات مشابه در دانشکده‌های پرستاری و بر روی دانشجویان پرستاری، آثار به‌کارگیری پورت فولیو بر یادگیری‌های آکادمیک نیز مورد بررسی قرار گیرد. علاوه بر این از آنجا که پورت فولیو ذاتا یک وسیله ارزیابی محسوب می‌شود می‌توان با طراحی مطالعات مقایسه‌ای، زمینه را برای بررسی جنبه‌های مثبت و منفی این وسیله برای ارزیابی یادگیری‌های دانشجویان به خصوص در برنامه‌های کارآموزی و کارآموزی در عرصه فراهم کرد.

قدردانی

این مطالعه با حمایت مادی و معنوی مدیریت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی بوشهر انجام شده است که بدین وسیله از مسئولین ذی‌ربط قدردانی می‌گردد. همچنین از پرستاران عزیز تشکر به عمل می‌آید.

منابع

1. Driscoll J, Teh B. The potential of reflective practice to develop individual orthopaedic nurse practitioners and their practice. *Journal of Orthopaedic Nursing*. 2001; 5(2): 95-103.
2. Horton-Deutsch S, Sherwood G. Reflection: an educational strategy to develop emotionally-competent nurse leaders. *J Nurs Manag*. 2008; 16(8): 946-54.
3. Eun-Ok Im. Transitions theory: A trajectory of theoretical development in nursing. *Nursing Outlook*. 2011; 59(5): 278-85.
4. Soanes C, Stevenson A. *Oxford Dictionary of English*. Second edition. Oxford: OUP Oxford; 2003.
5. McMullan M, Endacott R, Gray MA, Jasper M, Miller CM, Scholes J, et al. Portfolios and assessment of competence: a review of the literature. *J Adv Nurs*. 2003; 41(3): 283-94.
6. Kennison MM, Misselwitz S. Evaluating reflective writing for appropriateness, fairness, and consistency. *Nurs Educ Perspect*. 2002; 23(5): 238-42.
7. Taylor C. Narrating practice: reflective accounts and the textual construction of reality. *J Adv Nurs*. 2003; 42(3): 244-51.
8. Johns C. Reflective practice: Revealing the [he]art of caring. *International Journal of Nursing Practice*. 2001; 7(4): 237-45.
9. Rees C, Sheard C. Undergraduate medical students' views about a reflective portfolio assessment of their communication skills learning. *Med Educ*. 2004; 38(2): 125-8.
10. Kolb DA. *Experiential learning*. London: Prentice Hall; 1984.
11. Williams GA, Park JR, Traynor V, Nairn S, O'Brien E, Chapple M, et al. Lecturers' and students' perceptions of portfolios in an English School of Nursing. *J Clin Nurs*. 2009; 18(8): 1113-22.
12. Driessen EW, van Tartwijk J, Overeem K, Vermunt JD, van der Vleuten CP. Conditions for successful reflective use of portfolios in undergraduate medical education. *Med Educ*. 2005; 39(12): 1230-5.
13. Davis MH, Ponnampereuma GG, Ker JS. Student perceptions of a portfolio assessment process. *Med Educ*. 2009; 43(1): 89-98.

14. McMullan M. Using portfolios for clinical practice learning and assessment: the pre-registration nursing student's perspective. *Nurse Educ Today*. 2008; 28(7): 873-9.
15. Bowers SJ, Jinks AM. Issues surrounding professional portfolio development for nurses. *British Journal of Nursing*. 2004; 13(3): 155-9.
16. Admiral W, Hoeksma M, van de Kamp MT, van Duin G. Assessment of teacher competence using video portfolios: reliability, construct validity and consequential. *Teaching and Teacher Education*. 2011; 27(6): 1019-28.
17. Ryan M. Evaluating portfolio use as a tool for assessment and professional development in graduate nursing education. *J Prof Nurs*. 2011; 27(2): 84-91.
18. Bahreini M, Ahmadi F, Shahamat Sh, Behzadi S. [Tasire bekargirye portfolio herfei bar salahyate balinye parastaran]. *Stride Development in Medical Education*. 2011; 8(2): 107-14. [Persian]
19. Latifi M, Shaban M, Nikbakht Nasrabadi AR, Mehran A, Parsa Yekta Z. [Effect of Clinical Evaluation with Portfolio on Critical Thinking Skills of Nursing Students]. *Iranian Journal of Medical Education*. 2011; 11(4): 368-81. [Persian]
20. Valizadeh S, Rahmani A, Davoodi A, Aminiaee N. [Comparison of The Effect of Clinical Education and Assessment Using Portfolio and Blended Methods on Cognitive Learning of Nursing Students in Clinical Settings]. *Iranian Journal of Medical Education*. 2011; 11(3): 245-53. [Persian]
21. Sharifi N, Alipour A, Ranjbar Kh. [The Effect of Modern Educational Strategies in Reducing Intravenous Drug Administration Error: A Non-Randomized Clinical Trial]. *Iranian Journal of Medical Education*. 2012; 11(6): 590-9. [Persian]
22. Streubert Speziale HJ, Carpenter DR. *Qualitative Research in Nursing: Advancing the Humanistic Imperative*. 4th ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins; 2007.
23. Hsieh HF, Shanon SE. Three approaches to qualitative content analysis. *Qual Health Res*. 2005; 15(9): 1277-88.
24. Graneheim UH, Lundman B. Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Educ Today*. 2004; 24(2): 105-12.
25. Meleis AI, Sawyer LM, Im EO, Hilfinger Messias DK, Schumacher K. Experiencing transitions: an emerging middle-range theory. *ANS Adv Nurs Sci*. 2000; 23(1): 12-28.
26. Jones E. A professional practice portfolio for quality learning. *Higher Education Quarterly*. 2010; 64(3): 292-312.
27. Ross S, Maclachlan A, Cleland J. Students' attitudes towards the introduction of a Personal and Professional Development portfolio: potential barriers and facilitators. *BMC Med Educ*. 2009; 9: 69.
28. Hrisos S, Illing JC, Burford BC. Portfolio learning for foundation doctors: early feedback on its use in the clinical workplace. *Med Educ*. 2008; 42(2): 214-23.
29. Wong FK, Lee WM. A phenomenological study of early nursing experiences in Hong Kong. *J Adv Nurs*. 2000; 31(6): 1509-17.
30. Turner de S, Beddoes L. Using reflective models to enhance learning: experiences of staff and students. *Nurs Educ Pract*. 2007; 7(3): 135-40.
31. Glaze JE. Stages in coming to terms with reflection: student advanced nurse practitioners' perceptions of their reflective journeys. *J Adv Nurs*. 2002; 37(3): 265-72.

Development of Reflective Skills among Nurses through Portfolio: A Qualitative Study

Masoud Bahreini¹, Shohreh Shahamat², Marzieh Moattari³, Sherafat Akaberian⁴, Sharif Sharifi⁵, Mohammadreza Yazdankhah Fard⁶

Abstract

Introduction: Use of portfolio is growing as a functional tool in promotion and development of general and specific skills such as reflection and making link from theory to practice. This study aimed to explore nurses' perceptions and experiences of using portfolio.

Methods: This qualitative study was conducted during years of 2009-2010 through qualitative content analysis method in a university hospital in Bushehr. At first, portfolio was introduced to nurses and they used portfolio in their clinical performance for a year. Finally 26 nurses were selected through purposeful sampling. Three focus group discussions were run for data collection. Interviews were recorded and transcribed verbatim. Interviews were continued until data saturation and then themes were extracted.

Results: Subsequent to data analysis of participating nurses' perceptions and experiences, theme of "ladder of reflective development" was derived from interviews. This theme encompasses steps of reflection development in nurses and four steps of feeling strange, anxiety reduction and acceptance, internalization, and learning and application was introduced.

Conclusion: Steps of reflective thinking skills development indicated an inadequate knowledge level among nurses about portfolios and reflection. However, portfolio left a positive impact on reflective thinking skills of nurses and use of portfolio. Therefore, use of this tool is recommended to be considered in clinical nursing.

Keywords: Reflection, nursing, portfolios, qualitative study.

Addresses:

¹ (✉) Assistant professor, School of Nursing, Bushehr University of Medical Sciences, Bushehr, Iran. E-mail: m.bahreini@bpums.ac.ir

² Msc, School of Nursing, Bushehr University of Medical Sciences, Bushehr, Iran. E-mail: shohreshahamat@yahoo.com

³ Associate professor, School of Nursing and Midwifery, Shiraz University of Medical Sciences, Shiraz, Iran. E-mail: moattarm@sums.ac.ir

⁴ Msc, School of Nursing, Bushehr University of Medical Sciences, Bushehr, Iran. E-mail: sh.akabarian@bpums.ac.ir

⁵ Msc, School of Nursing, Bushehr University of Medical Sciences, Bushehr, Iran. E-mail: sharif.sharifi@yahoo.com

⁶ Msc, School of Nursing, Bushehr University of Medical Sciences, Bushehr, Iran. E-mail: myazdankhahfard@yahoo.com